

‘Homerus noemt mij niet’

Achaemenides in Vergilius, *Aeneis* 3

JÖRN SOERINK

Summary: This article examines the Achaemenides episode in the third book of Vergil’s *Aeneid* (3.588-691). It explores the intratextual connections with the Sinon episode in the second book and especially Vergil’s highly creative ‘rewriting’ of the Cyclops episode in the *Odyssey* (9.106-566). Particular attention is paid to the ways in which the Vergilian text metapoetically signals its intertextual engagement with the *Odyssey*. An intermezzo scrutinizes Achaemenides’ speaking name, arguing that it alludes to the supplication of the Parthians in Augustan discourse. The article concludes with an analysis of a Dutch poem, Achaemenides by Willem Jan Otten, in which the *Aeneid*’s creative response to the *Odyssey* is thematised and given new meaning.

1 Inleiding

Tussen de *Aeneis* en de *Odyssee* gaapt een kloof van zes of zeven eeuwen, maar dat geldt niet voor Aeneas en Odysseus: beide helden zwerven min of meer gelijktijdig door de Méditerranée. Vergilius had er dus voor kunnen kiezen om een ontmoeting tussen Aeneas en Odysseus te enceneren. Dat doet hij niet, maar in het derde boek van de *Aeneis* hangt de mogelijkheid van een dergelijke ontmoeting wel in de lucht. Neem de regels waarin de Trojanen, voor hun bezoek aan Actium, langs het eiland van Odysseus varen:

*effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna,
et terram altricem saevi exsecramur Ulixi.*

Wij ontwijken de klippen van Ithaca, het rijk van Laërtes,
en verwensen het land dat de wrede Odysseus heeft gevoed.¹
(Vergilius, *Aeneis* 3.272-273)

Juist door te benadrukken dat de Trojanen het eiland omzeilen, wordt de mogelijkheid van een landing op Ithaca aangestipt. Het is mijns inziens goed mogelijk om het woord *effugimus* (‘wij ontwijken’) ook metapoëtisch op te

¹ Ik citeer het Latijn volgens de OCT-editie van Mynors; de vertalingen zijn van M.A. Schwartz, soms (zoals hier) enigszins bewerkt.

vatten: Vergilius maakt – bij monde van Aeneas (de verteller van boek 2 en 3) – duidelijk dat hij een zekere afstand bewaart tot Odysseus en diens epos, hoewel Aeneas en de *Aeneis* er raketings langs scheren.²

Hoewel de Trojanen Odysseus zelf dus niet ontmoeten, reizen ze in het derde boek wel door een zeer Odysseïsche wereld. Het Homerische hoogtepunt is de ontmoeting met een kameraad van Odysseus, Achaemenides genaamd, die per ongeluk is achtergelaten op Sicilië, het eiland van de Cyclopen. Wat de intertekstuele relatie met Homerus betreft is deze passage uniek: de *Aeneis* staat uiteraard voortdurend in contact met de *Ilias* en *Odyssee* als 'narrative intertext', maar alleen hier maken de epen contact op het niveau van 'the events narrated'.³ Zoals we zullen zien, is Vergilius' Achaemenides-episode (*Aeneis* 3.588-691) een *sequel* en *remake* van *Odyssee* 9.

In dit artikel wil ik deze episode nader onder de loep nemen, waarbij ik mij zal richten op het intertekstuele spel dat Vergilius speelt met de Homerische passage over Odysseus en de Cycloop (*Odyssee* 9.106-566) en de manieren waarop dit spel metapoëtisch wordt gemarkeerd.⁴ We eindigen met het meesterlijke gedicht *Achaemenides* van Willem Jan Otten, waarin Vergilius' intertekstuele spel met Homerus wordt gethematiseerd en waaraan ook de titel van dit artikel is ontleend.⁵

2 Een metapoëtische ontmoeting

Nadat de Trojanen vanuit Buthrotum langs de 'zool' van de Italiaanse laars zijn gevaren, landen ze op Sicilië (*Aeneis* 3.569: *Cyclopum adlabimur oris* 'wij glijden naar de kusten van de Cyclopen'), waar zij vermoeid in slaap vallen. De formulering wekt verwachtingen: zullen de Trojanen nu, net als Odysseus, met de Cyclopen worden geconfronteerd? Of zal Vergilius opnieuw afstand bewaren tot Homerus?

*postera iamque dies primo surgebat Eoo
umentemque Aurora polo dimoverat umbram,
cum subito e silvis macie confecta suprema*

590

2 Voor de metapoëtische dimensie van *Aeneis* 3 zie Papanghelis (1999), Gasti (2010) en Heerink in deze *Lampas*. Mijn interpretatie van *Aeneis* 3.272-273 is schatplichtig aan Papanghelis' (1999: 276) interpretatie van *Aeneis* 3.291-292, waarin de Trojanen het eiland Scheria passeren: 'The Virgilian text acknowledges, and at the same time keeps its distance from, the archaic epic'. Hij ziet alleen over het hoofd dat niet *Aeneis* 3.291-292, maar *Aeneis* 3.272-273 het eerste moment is waarop '[t]he world of Odysseus comes into view'.

3 Papanghelis (1999: 275).

4 Aan de Achaemenides-episode liggen ook andere literaire modellen ten grondslag; zie Horsfall (2006) *ad Aeneis* 3.588-691. Maar deze zijn duidelijk secundair en ik laat ze in dit artikel buiten beschouwing.

5 Ik hoop in een toekomstig artikel Ovidius' fascinerende reactie op Vergilius' reactie op Homerus te bespreken (*Metamorfofen* 14.158-440).

*ignoti nova forma viri miserandaque cultu
procedit supplexque manus ad litora tendit.
respicimus. dira inluvies immissaque barba,
consertum tegimen spinis: at cetera Graius,
et quondam patriis ad Troiam missus in armis.*

595

Reeds verrees de volgende dag met de vroege morgenster en had Aurora de vochtige duisternis uit de hemel verjaagd, toen plotseling uit de bossen de vreemde, door extreme magerte aangetaste gestalte te voorschijn trad van een onbekende man, in lompen gekleed, die smekend de handen strekte naar het strand. Wij zagen om: een afschuwelijke vervuiling, een lange baard, een plunje door doorns aaneengeregen, voor het overige een Griek, eens in de wapens van zijn vader naar Troje gezonden.

(*Aeneis* 3.588-595)

De Homerisch beschreven dageraad markeert niet alleen het begin van een nieuwe episode, maar verwijst ook naar de dageraad in *Odyssee* 9.152, waar Odysseus *cum suis* het eiland van de Cyclopen gaat verkennen.⁶ Na de frase *cum subito e silvis* ('toen plotseling uit de bossen') verwachten we natuurlijk de komst van Polyphemus, maar Vergilius presenteert ons een ander personage, dat – zoals we zullen zien – tegelijkertijd Homerisch en niet-Homerisch is. De woorden *ignoti nova forma viri* ('de vreemde gestalte van een onbekende man') kunnen op twee niveaus begrepen worden. Vanuit het perspectief van Aeneas betekent *ignoti viri* simpelweg dat de Trojanen de man niet kenden, *nova forma* dat het uiterlijk van de man ongehoord ellendig was.⁷ Maar, zoals Heerink in het voorgaande artikel heeft opgemerkt, lijken de woorden ook een metapoëtische dimensie te hebben: Vergilius creëert een nieuw personage.⁸ Ook *e silvis* ('uit de bossen') kan metapoëtisch begrepen worden, aangezien bossen dikwijls symbool staan voor literatuur of de literaire traditie.⁹

Zelfs Achaemenides' verwaarloosde uiterlijk – 'due to lack of sanitation facilities'¹⁰ – kan metapoëtisch worden geïnterpreteerd: Horsfall oppert dat zijn lange baard verwijst naar de baardige Homerus, aangezien Achaemenides later in de episode als spreekbuis van Homerus fungeert (zie beneden 'Homerus herschreven').¹¹ Deze gedachte is ingegeven door Hinds, die Achaemenides' *macie suprema* niet alleen begrijpt als indicatie van de tijd die is verstreken

6 Horsfall (2006) *ad* 3,588.

7 Vergelijk Williams (1962) *ad* 3,590-591: 'the Trojans had seen nothing like this degree of wretchedness before'.

8 Papanghelis (1999: 280): 'A figure unknown to the Trojans, but also unknown in the epic literary tradition; a strange (*nova*) figure to those who see him, but also a new (*nova*) figure invented in all probability by Virgil'; vergelijk (cryptischer geformuleerd) Hinds (1998: 114). Voor Achaemenides als Vergiliaanse creatie zie Lloyd (1957: 397).

9 Zie bijvoorbeeld Hinds (1998: 12-13).

10 Papanghelis (1999: 280).

11 Horsfall (2016: 54); Horsfall (2006) *ad* 3,594 *immissaque barba* merkt op dat 'Robinson Crusoe trimmed his'.

spargite me in fluctus vastoque immergite ponto; 605
*si pereo, hominum manibus perisise iuvabit.*⁷
dixerat et genua amplexus genibusque volutans
haerebat. qui sit fari, quo sanguine cretus,
hortamur, quae deinde agitet fortuna fateri.

‘Bij de sterren bezweer ik u, bij de goden en het weldadige licht van de hemel, neemt, Trojanen, mij mee en brengt mij weg, waarheen het u goeddunkt. Dit is al wat ik wens. Ik weet, dat ik ben van de Griekse vloot, ik beken, dat ik de penaten van Troje met oorlog bestookt heb. Daarom, als de schuld van mijn misdaad zo groot is, verdrinkt mij in de machtige zee. Als ik de dood vind, is het een vreugd die te vinden door menselijke hand.’ Na deze woorden omvatte hij mijn knieën en wentelde zich in het stof. Wij spoorden hem aan te bekenen uit welk bloed hij was gesproten, welk lot hem vervolgde. (*Aeneis* 3.599-609)

Deze regels doen sterk denken aan een eerdere Griekse smekeling, eveneens door Griekse schepen achtergelaten, te weten Sinon in *Aeneis* boek 2. De overeenkomsten zijn talrijk. De frase *scio me Danais e classibus unum*, bijvoorbeeld, echoot Sinons *neque me Argolica de gente negabo* (2.78), terwijl 3.608-609 een woordelijke herhaling vormen van *hortamur fari quo sanguine cretus* (2.74).¹⁸ Hoe moeten we deze overeenkomsten duiden? Williams, die de episode veroordeelt als een ‘stitched-on piece’, heeft geopperd dat Vergilius voor de compositie van de Sinon-episode elementen uit de Achaemenides-episode heeft gebruikt, met de bedoeling om de Achaemenides-episode later te wijzigen of zelfs te schrappen.¹⁹ Maar Williams’ genetische verklaring is rijkelijk gedateerd. Het is het natuurlijk geen toeval dat het einde van Aeneas’ vertelling (boek 2 en 3) in verbinding staat met het begin ervan: wij als lezers worden hierdoor uitgenodigd om de ontmoeting met deze nieuwe Griekse smekeling in het licht van de eerdere ontmoeting met Sinon te begrijpen.²⁰

Koning Priamus schonk geloof aan Sinons leugens, wat de ondergang van Troje betekende. Aeneas zelf heeft zich in boek 2 laten ontvallen dat, wat hem betreft, Sinon symbool staat voor alle Grieken (2.65-66 *crimine ab uno | disce omnis*). Dus moeten de Trojanen deze Griekse smekeling wel hun vertrouwen schenken? Worden zij niet opnieuw in een hinderlaag gelokt? Aeneas, zo stel ik mij voor, is niet geneigd om positief te reageren op de smeekbede van deze wanstaltige Griek. Maar dan, nog voordat de Griek zijn identiteit heeft onthuld, reikt Aeneas’ vader Anchises hem zijn rechterhand (vergelijk afbeelding 1):

18 Daarnaast echoot deze regel natuurlijk de Homerische formule τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆς; (bijvoorbeeld *Odysee* 15.264, Telemachus tot Theoclymenus; vergelijk noot 21). De woordelijke parallellen tussen Sinon en Achaemenides zijn uitgebreid in kaart gebracht door Ramminger (1991: 56-57).

19 Williams (1962) *ad* 3.588-654; vergelijk Papaioannou (1998: 131 met n. 249).

20 Ramminger (1991), Papaioannou (1998: 135-140).

Afb. 1 Achaemenides en Polyphemus. Gravure van Giuseppe Zocchi in *L'Eneide* di Virgilio del commendatore Annibale Caro (Parijs, 1760).

*ipse pater dextram Anchises haud multa moratus
dat iuveni atque animum praesenti pignore firmat.*

610

Mijn vader Anchises, niet langer aarzelend, reikte de jongeman zijn rechterhand en bemoedigde hem door dit pand van vertrouwen. (*Aeneis* 3,610-11)

Ondanks hun slechte ervaringen met Sinon, verhoort Anchises onmiddellijk de smeekbede van de onbekende Griek.²¹ Volgens Heinze blijkt hieruit 'die Menschlichkeit der Troer'.²² Hij koppelt deze aan het Romeinse begrip *pietas*, maar de Trojanen zijn de Griek niets verplicht. Anchises' gebaar kan beter worden aangemerkt als *clementia*: de Trojanen hadden de Griek als vijand kunnen doden, maar hij wordt gespaard. Bovendien moeten we ons goed realiseren dat het Anchises is, niet Aeneas of de Trojanen in het algemeen, die de onbekende Griek zijn rechterhand reikt.²³ Wellicht wil Anchises hiermee het

21 Evenzo gaat Telemachus onmiddellijk in op het verzoek van Theoclymenus (*Odyssee* 15,279-283).

22 Heinze (1915: 112-113); McKay (1966: 31) spreekt van 'Trojan generosity to a helpless foe' in tegenstelling tot 'vindictiveness of the Homeric sort'. Wellicht denken de Trojanen dat ze met een schipbreukeling te maken hebben; vergelijk Horsfall (2006) *ad* 3,592 *ad litora*.

23 Horsfall (2006) *ad* 3,610 merkt terecht op dat Anchises in de tweede helft van boek 3 'particularly useful and active' is, 'to augment the loss that will be felt' (Anchises sterft aan het eind van boek 3). Volgens Otis (1963: 263-264) is de hele Achaemenides-episode zelfs 'a symbol of Anchises' death', want 'both Aeneas and Achaemenides had been deserted in their hour of need by the one man on whom their safety and hope depended'; na Anchises' dood is Aeneas, precies zoals Achae-

*'domus sanie dapibusque cruentis,
 intus opaca, ingens. ipse arduus, altaque pulsat
 sidera (di talem terris avertite pestem!)* 620
*nec visu facilis nec dictu adfabilis ulli;
 visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
 vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
 prensa manu magna medio resupinus in antro
 frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent* 625
*limina; vidi atro cum membra fluentia tabo
 manderet et tepidi tremere sub dentibus artus—
 haud impune quidem, nec talia passus Ulixes
 oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 nam simul expletus dapibus vinoque sepultus* 630
*cervicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
 immensus sanie eructans et frustra cruento
 per somnum commixta mero, nos magna precati
 numina sortitique vices una undique circum
 fundimur, et telo lumen terebramus acuto* 635
*ingens quod torva solum sub fronte latebat,
 Argolici clipei aut Phoebae lampadis instar,
 et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.*

Die woning, vuil door bloed en bloedige maaltijd, is donker en groot. Zelf is hij een reus, hij reikt tot de hoge sterren; goden, weert zulk een verderf van de aarde! Hij is vreselijk om aan te zien, toegankelijk voor geen menselijk woord. Hij voedt zich met het ingewand en het bloed van ongelukkige mensen. Ik heb zelf gezien, hoe hij twee van ons greep met zijn grote hand en liggend op zijn rug in de grot hen verbrijzelde tegen de rots, zodat de grond dreef van het spattende bloed. Ik heb gezien, hoe hij hun leden, druipend van bloed, kauwde en het lauwe vlees trilde tussen zijn tanden. Maar niet ongestraft! Dat duldde Ulixes niet; in dit grote gevaar bleef Ithaca's koning zichzelf getrouw. Want toen de Cycloop, verzadigd van eten en wijn in bedwelmende slaap lag, uitgestrekt in zijn volle lengte met slap hangende hals, in zijn slaap uitbrakend bloed en bloedige brokken met wijn vermengd, trokken wij na een gebed tot de grote goden het lot voor ons werk; wij snelden in een kring op hem toe en doorboorden met een scherpe balk zijn veraarlijke oog, het ene oog dat onder zijn norske voorhoofd school, zo groot als een Argolisch schild of de zonnefakkels van Phoebus. Zo wreekten wij eindelijk blijde de schimmen van onze makkers.' (*Aeneis* 3.618-38)

Achaemenides beklemtoont dat hij deze gebeurtenissen met eigen ogen heeft gezien (623 *vidi egomet*, 626 *vidi*), dat hij geen leugens vertelt.²⁶ Achaemenides' *vidi* contrasteert ook fraai met de blindwording van Polyphemus.²⁷

26 Macrobius citeert *Aeneis* 3.623 om te illustreren dat men, door zijn toehoorders als het ware tot ooggetuigen te maken, *pathos* kan wekken (4.6.13-14).

27 Voor zien versus niet-zien vergelijk ook 3.623 *videmus* en 3.584 *nec ... videmus* aan het begin van de episode.

Tegelijkertijd functioneert *vidi*, zoals ook Heerink in het voorgaande artikel heeft opgemerkt, op een metapoëtisch niveau: deze dingen hebben we eerder gezien, namelijk in *Odyssee* 9!²⁸ De *imitatio et aemulatio* ligt inderdaad voor het oprapen. De manier waarop Achaemenides de dood van twee kameraden beschrijft (3.623-625), bijvoorbeeld, is gebaseerd op:

σὺν δὲ δῶο μάρψας ὅς τε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
κοπτ’.

greep hij er twee tegelijk en smakte ze daarna als hondjes
tegen de grond²⁹ (Homerus, *Odyssee* 9.289-290)

en de frase *cervicem inflexam posuit* (631) is duidelijk geïnspireerd door:

κεῖτ’ ἀποδοχμώσας παχὺν ἀχένα

Daar dan lag hij, zijn hoofd naar één zijde gekeerd. (*Odyssee* 9.372)

En de volgende regel (632) is een vrijwel woordelijke vertaling is van *Odyssee* 9.373-374, waarbij het zeldzame *frusta* ('brokken') correspondeert met het Homerische hapax legomenon ψωμοί ('brokken') in de *Odyssee*. Een aardig voorbeeld van *aemulatio* zijn de woorden *ipse arduus, altaque pulsata sidera* (*Aeneis* 3.619-620): in Homerus wordt de Cycloop vergeleken met een hoog oprijzende bergtop (*Odyssee* 9.191-192): Vergilius doet er een schepje bovenop.

Maar is Achaemenides' verhaal wel helemaal te rijmen met *Odyssee* boek 9? Er zijn een paar opmerkelijke verschillen. In Homerus verstrijken twee dagen, in Vergilius slechts één. In Homerus worden zes kameraden verorberd, in Vergilius slechts twee. Verder is het opvallend dat Achaemenides met geen woord rept over Odysseus' naam Niemand, over de reusachtige steen of over de ontsnapping onder Polyphemus' schapen.³⁰ Het grootste probleem is dat Homerus' Odysseus de grot als laatste verlaat: hoe kan Achaemenides dan in de grot zijn achtergebleven?³¹ Volgens Harrison omzeilt Vergilius dit probleem: wanneer Achaemenides verteld heeft over de blindmaking van de Cycloop, breekt hij zijn verhaal af.³² Maar we kunnen ook proberen om deze inconsistentie betekenis toe te kennen:³³ suggereert Vergilius misschien dat

28 Aldus, in deftiger bewoordingen, Papanghelis (1999: 281).

29 Vertaling De Roy van Zuydewijn (1992).

30 Williams (1962) ad 3.616 *crudelia limina* oppert dat *limina* 'reminds us of the part of Homer's story which Achaemenides does not tell'.

31 Toch wil ik erop wijzen dat Vergilius' scenario strikt genomen niet onmogelijk is: in *Odyssee* 9.444 ὕστατος ἀρνεῖός μῆλων ἔστειχε θύραζε staat niet dat Odysseus als laatste naar buiten gaat, maar dat zijn 'ram als laatste van de schapen' naar buiten gaat!

32 Harrison (1986). Is het mogelijk om *rumpite* in 3.640 metapoëtisch te lezen, als signaal dat Vergilius op dit punt zijn hertelling van *Odyssee* 9 afbreekt?

33 In de geest van O'Hara (2007).

Odysseus als verteller – *Odyssee* 9-12 worden immers door Odysseus verteld aan de Phaeacen – niet helemaal betrouwbaar is? Dat hij zich tegenover de Phaeacen beter voordoet dan hij in werkelijkheid is door te verzwijgen dat hij een van zijn makkers heeft achtergelaten?

Ten slotte is het opvallend dat Achaemenides' karakterschets van Odysseus afwijkt van Homerus. Zo presenteert hij de blindmaking van Polyphemus niet als onderdeel van een listig ontsnapingsplan, maar als wraak voor de dood van zijn kameraden (*haud impune ... nec talia passus*, 628; *ulciscimur*, 638). Door in de eerste persoon meervoud te spreken, presenteert Achaemenides deze actie bovendien als een *team effort*. En het feit dat Odysseus een van zijn kameraden achterlaat, wordt door Achaemenides nadrukkelijk aan zijn *immemores socii* (617) geweten, niet aan Odysseus. Door de gebeurtenissen zo te presenteren lijkt Odysseus minder egocentrisch dan in Homerus.³⁴

5 Intermezzo: what's in a name?

Waarom heet Achaemenides eigenlijk Achaemenides? Om te beginnen kunnen we vaststellen dat het een klinkende, epische naam is, die doet denken aan Homerische patro- en papponymica op -ίδης, zoals Τυδείδης ('zoon van Tydeus') en Αἰακίδης ('kleinzoon van Aiakos'). Moet deze associatie met vermaarde epische helden misschien onderstrepen dat Achaemenides – tot Vergilius – juist een anonieme *nobody* was? Waarschijnlijk is Achaemenides ook bedoeld als *speaking name*, samengesteld uit Ἀχαιοίος ('Griek') en μένω ('blijven'; vergelijk *deservere*, 3.618³⁵): zijn naam betekent dan 'de achtergebleven Griek'.³⁶ Maar bovenal doet de naam denken aan Perzische Achaemeniden, 'one of the most opulent, wide-ruling dynasties of the ancient world' (559-330 v.Chr.).³⁷ Moet deze associatie met de schatrijke en machtige Perzische koningen misschien Achaemenides' armoede en machteloosheid onderstre-

34 Papaioannou (1998: 146-149, 162).

35 Commentatoren noteren het niet, maar hiermee wordt een belangrijk motief van boek 3 aanstipt: de Trojanen moeten *desertas quaerere terras* (3.4; programmatisch); cf. *desertaque litora Cretae*, 3.122, en *hanc quoque deserimus sedem*, 3.190; en aan het slot van het boek *hic me, pater optime, fessum | deseris*, 3.710-711.

36 Morland (1957: 88). Römisch (1976: 219) brengt de naam in verband met ἄχος ('pijn, verdriet'): 'he who waits with affliction'. Deze etymologie is aantrekkelijk in het licht van Ovidius, wiens Macareus (μάκαρ 'gelukzalig') wellicht is bedoeld als 'etymological antonym' van Achaemenides; zie Hinds (1998: 112 n. 22); Casali (2008: 188 n. 23) suggereert zelfs dat *infelicis* in 3.613 en 691 zinspeelt op ἄχος in de naam Achaemenides. Papaioannou (1998: 149-150) denkt aan Ἀχαιοίος plus μένος (als synoniem van μῆνις) en vertaalt 'he whose father bore *menis* against the Achaeans'. Ook Horsfall *ad* 3.614 brengt de naam in verband met μῆνις (zonder verwijzing naar Papaioannou overigens), maar is inmiddels van gedachte veranderd: 'I have just re-read my efforts to make some sense of it with some embarrassment. To be honest, neither I, nor anyone else, has an idea of what it might really signify, and for now, best not to waste any more time on the problem' (2016: 53). Voor meer etymologische woordspelingen in Vergilius zie O'Hara (1996).

37 Putnam (1995: 62).

pen?³⁸ Veel critici weten zich niet goed raad met Achaemenides' Perzische naam; Horsfall beweert in zijn commentaar zelfs stellig dat 'Persia is altogether irrelevant'.³⁹

Persoonlijk ben ik ervan overtuigd dat de associatie met de Perzische Achaemeniden niet alleen onontkoombaar is, maar ook betekenisvol, zoals McKay heeft betoogd.⁴⁰ Achaemenides' *supplicatio* zinspeelt op de Romeinse relatie met de Parthen, die door de Romeinen vaak met de Perzen werden vereenzelvigd.⁴¹ Na de traumatische nederlaag van Crassus in de slag bij Carrhae (53 v.Chr.) en de mislukte expedities van M. Antonius (40 en 36 v.Chr.), droomden de Romeinen van een overwinning op de Parthen. Julius Caesar had plannen voor een expeditie tegen de Parthen, toen hij in 44 v.Chr. werd vermoord. De hoop was nu gevestigd op Augustus: hij moest de Parthen eindelijk eens mores leren, zo blijkt onder meer uit Vergilius' *Georgica* en de *Oden* van Horatius.⁴²

Interne conflicten in Parthië speelden de Romeinen in de kaart. Ongeveer ten tijde van de slag bij Actium (31 v.Chr.) kwam een zekere Tiridates in opstand tegen de Parthische koning Phraätes IV. Met hulp van de Scythen werd de opstand neergeslagen, waarna Tiridates zijn toevlucht zocht tot Augustus, wellicht met de zoon van Phraätes IV als gijzelaar. In zijn *Res Gestae* schrijft Augustus hierover:

ad me supplices confugerunt [r]eges Parthorum Tirida[te]s et post[ea] Phra[tes], regis Phratis filiu[s].

De Parthische vorsten Tiridates en later Phraätes, zoon van koning Phraätes, zochten als smekelingen hun toevlucht tot mij.⁴³ (*Res Gestae* 32.1)

Augustus steunde Tiridates niet, zo lijkt het, maar gebruikte de mogelijkheid van een alliantie met Tiridates wel om Phraätes IV diplomatiek onder druk te zetten.⁴⁴ Op 12 mei 20 v.Chr. sloten Augustus en Phraätes IV vrede, waar-

38 Putnam (1995: 62): 'He who by title should be rich is in fact reduced to wearing clothing held together by briars and to feeding on berries and stony cornels. The presumed exotic proves to be the primitive, squalid with unkempt beard, the man of power to be a helpless victim of bestial nature. This is Virgil's striking way to exemplify [...] the meaninglessness of *nomina*, the falsity of taking pride in nomenclature to herald immortality or even truth.'

39 Horsfall *ad* 3.614.

40 McKay (1966: 33-37); vergelijk Putnam (1995: 62), Papaioannou (1998: 154-155).

41 Zie Nisbet en Hubbard (1970) *ad* Horatius, *Oden* 1.2.22 *Persae*.

42 Zie Nisbet en Hubbard (1970: xxxii-xxxiii); Quinn (1980) *ad* Horatius, *Oden* 1.12.53-54 *ille seu Parthos Latio imminentis | egerit iusto domitos triumpho* en 3.5 (introduction); Thomas (1988) *ad* Vergilius, *Georgica* 3.31-33. Tiridates wordt door Horatius trouwens ook met name genoemd in *Oden* 1.26.5.

43 Eigen vertaling.

44 Over een aantal details bestaat onduidelijkheid; zie McKay (1966: 34-35), Cooley (2009) *ad* Augustus, *Res Gestae* 32.1.

Afb. 2 Zilveren denarius van M. Durmius, Rome, 19/18 v. Chr. British Museum nr. 2002,0102.4955 © The Trustees of the British Museum.

bij Augustus de standaarden (*signa*), die Crassus en Antonius aan de Parthen hadden verloren, weer in handen kreeg. Deze gebeurtenis staat centraal afgebeeld op de Augustus van Prima Porta, wat de enorme politieke betekenis ervan illustreert.⁴⁵ In zijn eerste boek *Epistulae*, dat later in 20 v. Chr. werd gepubliceerd, schrijft Horatius hierover:

*ius imperiumque Phraates
Caesaris accepit genibus minor.*

Phraätes aanvaardde
Caesar's rechtsmacht en gezag op zijn knieën als vazal.⁴⁶
(*Epistulae* 1.12.27-28)

Horatius' voorstelling van de Parthische koning als smekeling (*genibus*), hoewel feitelijk onjuist, sprak tot de Romeinse verbeelding en werd algauw overgenomen. Een voorbeeld is de zilveren denarius van M. Durmius (19/18 v. Chr.) waarop een broekdragende Parth knielend één van de *signa* teruggeeft (zie afbeelding 2).⁴⁷ Ook Augustus zelf neemt Horatius' voorstelling van zaken over en schrijft in zijn *Res Gestae* niet zonder trots:

45 Zie Zanker (1987: 192ff.).

46 Vertaling Van de Laar (####).

47 Zanker (1987: 191); voor meer voorbeelden zie Cooley (2009) *ad Res Gestae* 29.2.

*Parthos trium exercitu<u>m Romanorum spolia et signa re[ddere] mihi supplices-
que amicitiam populi Romani petere coegi*

Ik dwong de Parthen om van drie Romeinse legers de wapenbuit en standaarden aan mij terug te geven en om als smekelingen vriendschap met het Romeinse volk te vragen (*Res Gestae* 29.2)

Dat deze weergave niet helemaal strookt met de feiten doet weinig ter zake; het gaat erom dat de gebeurtenis in het Augusteïsche discours triomfantelijk wordt voorgesteld in termen van *supplicatio*, in reactie waarop de *princeps* vervolgens zijn *clementia* kan demonstreren, een deugd overigens waar zijn adoptiefvader Julius Caesar zich graag op liet voorstaan.

Beide gebeurtenissen vonden plaats binnen de periode dat Vergilius zijn *Aeneis* componeerde (29-19 v.Chr.).⁴⁸ Vergilius beschrijft, zoals we hebben gezien, hoe Achaemenides – als Griek een aartsvijand van de Trojanen – zich smekend tot de Trojanen wendt. Aangezien het beeld van ‘de smekende Parth’ in het Augusteïsche discours nadrukkelijk aanwezig was, riep deze scène vermoedelijk associaties op met de manier waarop de Parthen zich – volgens de Augusteïsche propaganda althans – als smekelingen tot Augustus hadden gewend. Het voert naar mijn smaak te ver om te beweren dat hier sprake is van een politieke allegorie, die Vergilius zou hebben ingevoegd naar aanleiding van de gebeurtenissen op 12 mei 20 v.Chr.,⁴⁹ maar het is mijns inziens zeer waarschijnlijk dat de *supplicatio* van Achaemenides, met zijn Perzische (dus Parthische) koningsnaam, Romeinse lezers deed denken aan de *supplicationes* van Tiridates en/of Phraätes IV, en dat de uitgestoken rechterhand van Anchises deed denken aan de *clementia* van Augustus jegens de Parthen.⁵⁰

6 Een pathetische Polyphemus

Achaemenides eindigt zijn verhaal met de aansporing om te vluchten:⁵¹

48 Een onmiskenbare verwijzing naar 12 mei 20 v.Chr. vinden we in *Aeneis* 7.606 *Parthosque re-
poscere signa*.

49 Zoals McKay (1966: 36) suggereert.

50 Vergelijk Putnam (1995: 62): ‘A Roman of Virgil’s time [...] would have been reminded of the conciliatory tactics adopted by Augustus in dealing with Rome’s former enemy’. Het is verleidelijk om ook de naam van Achaemenides’ vader (*genitore Adamasto*, 3.614) bij deze interpretatie te betrekken: ἀδάμαστος betekent ‘ontembaar’ of ‘onbedwingbaar’ (*indomitus* in het Latijn), ‘altogether appropriate for a native of rugged Ithaca’, aldus Horsfall (2016: 54), maar ook van toepassing op de Parthen, die keer op keer weigeren om door de Romeinen onder het juk gebracht te worden (vergelijk bijvoorbeeld Horatius *Oden* 1.12.53-54). De toevoeging van *paupere* valt echter moeilijk te rijmen met de spreekwoordelijke rijkdom van het Oosten.

51 Een duidelijke echo van Polydorus’ woorden in *Aeneis* 3.44 ‘*heu, fuge crudelis terras, fuge litus avarum*’. De episodes zijn ook sterk verbonden door de thema’s *fames* (letterlijk en figuurlijk), *hospitium* en blindmaking, terwijl de betrouwbare Achaemenides contrasteert met de onbetrouwbare Polymestor; zie Papaioannou (1998: 137-140).

*sed fugite, o miseri, fugite atque ab litore funem
rumpite.*

Maar vlucht, ongelukkigen, vlucht en kapt het touw los van het strand.
(*Aeneis* 3.639-640).

Hij voegt eraan toe dat er, behalve Polyphemus, nog honderd andere Cyclo-
pen op Sicilië wonen en dat hij zichzelf drie maanden lang⁵² in leven heeft ge-
houden door wortels, bessen en *lapidosa corna* te eten.⁵³ Ten slotte herhaalt hij
dat hij zijn lot in Trojaanse handen legt, waarbij hij nogmaals benadrukt dat
zij hem niet hoeven te sparen, maar dat hij liever door mensen wordt gedood
dan door Cyclopen (3.653-654). In de fraaie formulering van Otis: 'He asks
not for safety of life, but the recovery of human experience'.⁵⁴
En dan, als om te bewijzen dat Achaemenides in tegenstelling tot Sinon geen
leugens heeft verkondigd, verschijnt plotseling Polyphemus zelf ten tonele
(vergelijk afbeelding 1):⁵⁵

Vix ea fatus erat summo cum monte videmus 655
ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
pastorem Polyphemum et litora nota petentem,
monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
trunca manum pinus regit et vestigia firmat;

lanigerae comitantur oves; ea sola voluptas 660
solamenque mali. [de collo fistula pendet.]
postquam altos tetigit fluctus et ad aequora venit,
luminis effossi fluidum lavit inde cruorem
dentibus infrendens gemitu, graditurque per aequor
iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit. 665

- 52 Servius wijst op de chronologische inconsistentie: Odysseus ontmoet de Cycloop 'inter initia erroris sui', Aeneas arriveert 'post septimum annum quam a Troia profectus est'.
- 53 *Aeneis* 3.645-50. Henry's commentaar, geciteerd door Williams (1962) *ad loc.*, luidt: 'oblong, red, shining berries, consisting of little more than a mere membrane carrying a large and hard stone, are sold in the streets of the Italian towns. "Bad enough food for a hungry man!" I said to myself, as I spat out some I had bought in Bassano, and tasted for the sake of Achaemenides.' Horsfall schrijft in zijn meest recente boek (2016: 55), zonder verwijzing naar Henry overigens: 'We are waiting for ours to fruit, so I can for now offer no report on taste, effects, nutritive value, etc.' Achaemenides' vegetarische dieet vormt natuurlijk een mooi contrast met de mensenverslindende Cycloop. Wellicht had Ovidius deze regels in gedachten, toen hij in Pythagoras' pleidooi voor een vegetarische levenswijze de Cyclopen vermeldde (Ovidius, *Metamorfosen* 15.75-142)?
- 54 Otis (1963: 263). In dit verband is het wellicht aardig om op te merken dat 3.601 *tollite* een dubbele betekenis heeft: 'neemt mij aan boord', maar ook: 'doodt mij'! Merk ook op dat *hominum* in 3.606 sterk benadrukt wordt door voorafgaand hiatus.
- 55 Aan de betekenis van Polyphemus binnen de *Aeneis* ga ik voorbij; voor een bondig overzicht van interpretaties zie Papaioannou (1998: 129-130).

Nauwelijks had hij zo gesproken, of wij zagen Polyphemus zelf, reusachtig te midden der weidende schapen, hen zoals gewoonlijk drijvend naar 't strand, – een gruwelijk, wanstaltig monster van een reus, wiens oog was verblind. Een stam van een pijnboom in zijn hand richtte en steunde zijn schreden; zijn wollige kudde hield hem gezelschap; die was zijn enige vreugde en troost in het leed. Toen hij in de diepe golven van de wijde zee was gekomen, wies hij uit de holte van het oog het druipende bloed onder gekerm en tandengeknars en hij was reeds ver in zee zonder dat de golven zijn hoge heupen bevroeden. (*Aeneis* 3.655-665)

Deze climactische scène balanceert tussen horror en pathos. De Cycloop wordt weliswaar een *monstrum horrendum informe ingens* (658) genoemd, maar de beschrijving wekt tegelijkertijd medelijden: Polyphemus loopt, leunend op een stok en vergezeld door 'troostschapen', naar het strand om in de zee zijn oogkas te wassen, die na drie maanden nog altijd bloedt: een beeld dat tegelijkertijd geestig en aangrijpend is.⁵⁶ Ook in Homerus vinden we pathos: daar spreekt Polyphemus roerende woorden tot de ram waaronder Odysseus als laatste de grot verlaat (*Odyssee* 9.447-460).⁵⁷ Het intertekstuele spel wordt metapoëtisch gemarkeerd door de frase *litora nota* aan het begin van deze passage: niet alleen voor Polyphemus, ook voor ons als lezers van Homerus is deze kust bekend.⁵⁸

7 Het vertrek

Ondertussen maken de Trojanen zich uit de voeten. Samen met Achaemenides, die – in tegenstelling tot Sinon – het vertrouwen van de Trojanen niet heeft beschaamd, gaan ze fluks aan boord van hun schepen, kappen het ankertouw los,⁵⁹ en roeien zo snel mogelijk weg:⁶⁰

56 Commentatoren leggen opmerkelijk genoeg geen verband tussen Polyphemus' stok en de beroemde boomstam in *Odyssee* 9.319-324, die Polyphemus had gekapt 'om als stok te gebruiken' en die een omvang had 'omtrent die van de mast van een breed, met een twintigtal riemen | toegerust schip' (vertaling De Roy van Zuydewijn 1992). Wellicht is Vergilius' *pinus* een 'corrective imitation': een pijnboom is immers beter geschikt als mast (en als Cyclopische wandelstok) dan een grillige olijfboom.

57 Tegelijkertijd lijkt *pastorem* ook metapoëtisch te verwijzen naar de pathetische voorstelling van Polyphemus in de pastorale poëzie van Theocritus; zie Papanghelis (1999: 282) en Heerink in het voorafgaande artikel.

58 Papanghelis (1999: 282): '*litora nota* encapsulates Polyphemus' generic career from epic ogre blindly raging at Odysseus on the shore to pastoral gallant serenading Galatea in a lonesome beach party'. Daarnaast versterkt *nota* natuurlijk ook het pathos (vergelijk Servius *ad loc.* '*nota ante oculorum amissionem*').

59 Een detail dat is ontleend aan *Odyssee* 10.126-127, waar Odysseus *cum suis* vlucht voor de Laestrygonen. Wellicht signaleert Vergilius met deze allusie de overeenkomsten tussen de Cyclopen en de Laestrygonen in Homerus. We vinden overigens een opmerkelijke echo van deze regels in *Aeneis* 4.574-576 (Aeneas tot zijn mannen bij het vertrek uit Carthago) *deus aethere missus ab alto | festinare fugam tortosque incidere funis | ecce iterum instimulat*, waar *ecce iterum* volgens mij op metapoëtisch niveau de aandacht vestigt op deze herhaling.

60 In dit opzicht doet Achaemenides ook denken aan Theoclymenus, een smekeling die door

*nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
supplice sic merito tacitique incidere funem,
verrimus⁶¹ et proni certantibus aequora remis.
sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.*

Wij namen ijlings angstig de vlucht, na de smekeling aan boord te hebben genomen, zoals hij verdiend had, en zwiingend kapten wij het ankertouw los. Wij bogen ons over de riemen, die om strijd het zeevlak scheerden. Op dit geluid wendde Polyphemus zijn schreden. (*Aeneis* 3.666-669)

Odysseus vond het nodig om de Cycloop vanaf zijn schip toe te schreeuwen, waardoor zijn schip bijna door een rotsblok van Polyphemus werd verpletterd (*Odyssee* 9.473-542). De Trojanen maken deze fout niet: zij vertrekken *taciti* (3.667). Toch merkt de Cycloop – wiens oren na het verlies van zijn oog wellicht extra gespist zijn – het geruis van de roeispanten op: *sensit* (3.669). Dan, in het vervolg van de zin, gebruikt Vergilius plotseling het woord *vocis*. Hoe moeten we dat rijmen met *taciti* (667)? Volgens Williams is deze tegenstrijdigheid een aanwijzing dat Vergilius de passage nog niet had gereviseerd. Hij interpreteert *vocis* als een verwijzing naar 'the shouting of time' van de bootsman. Volgens Horsfall betekent *vocis* dat de Trojanen juichen wanneer ze buiten het bereik van Polyphemus zijn.⁶² Zelf ben ik ervan overtuigd dat Servius gelijk heeft: *vocis* verwijst naar het geluid van de roeispanten.⁶³ De woordkeuze is natuurlijk merkwaardig, maar daarmee vestigt Vergilius de aandacht op het feit dat Aeneas, in tegenstelling tot Odysseus, zijn *vox* juist niet laat klinken! Hiermee wordt ook een fundamenteel verschil tussen Odysseus en Aeneas gesignaleerd: de eerste een egocentrische Homerische held, de laatste een verantwoordelijk proto-Romeins leider.

De Cycloop waadt vervolgens in de richting van de Trojaanse schepen, waarbij het woord *vestigia* volgens mij een metapoëtisch signaal is dat Polyphemus hiermee in zijn Homerische voetspoor treedt.⁶⁴ Polyphemus is echter niet in staat om de schepen in te halen en staakt zijn achtervolging. En zo ontkomen de Trojanen én Achaemenides aan de Cyclopen, die hen vanaf de Si-

Telemachus aan boord wordt genomen wanneer die met zijn schip vertrekt uit Pylos (*Odyssee* 15.222-283); vergelijk noot 18 en 21. Maar ook in de *Argonautica* van Apollonius Rhodius vinden we voorbeelden van 'the travelling hero as rescuer'; zie Horsfall *ad Aeneis* 3.588-691.

61 In veel edities (onder anderen OCT Mynors 1969, Budé Goelzer 1970) staat *vertimus*, maar de lectio *verrimus* van de Vaticanus Latinus 3225 is mijns inziens aannemelijker, getuige parallellen in Catullus (64.84), Lucretius (onder meer 5.266) en vooral Vergilius zelf: *Aeneis* 3.290 = 5.778 *certatim socii feriunt mare et aequora verrunt*, 4.583, 8.674.

62 Horsfall *ad Aeneis* 3.669: 'The Trojans' silent haste had been to escape the Cyclops' immediate reach. That achieved, apparently they cheered, or chattered, or sang, or called the stroke'.

63 'remorum sonitum vocem dixit – vox enim est omne quod sonat; sic alibi [556] *fractasque ad litora voces* – nam de hominibus non dixit, quia supra [667] est *tacitique incidere funem*'; vergelijk *Oxford Latin Dictionary* s.v. *vox* 5c 'a sound given off or produced by other things'.

64 Voor metapoëtisch gebruik van *vestigia* vergelijk Statius, *Thebais* 12.816-817

ciliaanse kust nastaren met hun *lumine torvo* ('met grimmig oog'), een geestig gebruik van het collectief enkelvoud.

De Trojanen danken niet alleen hun ontsnapping aan Achaemenides; de man blijkt ook buitengewoon behulpzaam als zeeman.⁶⁵ Omdat hij deze wateren eerder bevaren heeft, kan hij de Trojanen nuttige aanwijzingen geven en informatie verschaffen over de plaatsen die ze passeren:

*talia monstrabat relegens errata retrorsus
litora Achaemenides, comes infelicis Ulixi.*

Zulke plaatsen wees mij Achaemenides aan, die in omgekeerde richting daarlangs had gedwaald, als gezelschap van de ongelukkige Ulixes. (*Aeneis* 3.690-691)

Met Odysseus was Achaemenides in noordelijke richting langs de oostkust van Sicilië gevaren, naar de Straat van Messina (Scylla en Charybdis). Met de Trojanen vaart hij nu langs dezelfde kust terug (*relegens ... litora*) in zuidelijke richting (*retrorsus*).⁶⁶ Maar de woorden hebben duidelijk ook weer een metapoëtisch aspect, want Achaemenides is – in de woorden van Papanghelis – 're-reading [*relegens*] at the same time the Homeric text in reverse order [*retrorsus*]. After all, this is what he has been to the Trojans all along: a re-reader of and a guide through the Homeric text.'⁶⁷ Daarnaast maakt *errata* op metapoëtisch niveau duidelijk dat de Achaemenides-episode een digressie (*error*) was.

De frase *comes infelicis Ulixi*, waarmee Vergilius zijn episode besluit, is een woordelijke echo van 3.613. Maar het is geen doorsnee ringcompositie: eerst was Achaemenides aan het woord, nu klinken de woorden uit de mond van Aeneas! Vóór de ontmoeting met Achaemenides, zoals we in de inleiding hebben gezien, sprak Aeneas nog over *saevi ... Ulixi* (3.273; vergelijk 2.261 *dirus Ulixes*). Nu noemt hij Odysseus 'ongelukkig'. Hoe moeten we deze verandering verklaren? Volgens Servius is *infelicis* simpelweg een stoplap ('epitheton ad implendum uersum positum more Graeco, sine respectu negotii'); ook Williams spreekt in zijn commentaar van 'Homeric type of repetition'. Maar het is ook mogelijk (en interessanter) om betekenis toe te kennen aan *infelicis*: de ontmoeting met Achaemenides heeft de Trojanen niet alleen geleerd dat niet alle Grieken onbetrouwbaar zijn, Achaemenides' relaas heeft ook een nieuw perspectief geboden op Odysseus, waardoor Aeneas' beeld van zijn vroegere vijand is veranderd. In het licht van de onmenselijke gruwelijkheden die Odysseus en zijn Grieken op Sicilië hebben meegemaakt, maakt Aeneas' haat plaats voor empathie en compassie.⁶⁸ Onder invloed van Achae-

65 McKay (1966: 31).

66 Overeenkomstig Helenus' advies in *Aeneis* 3.410-432.

67 Papanghelis (1999: 284); vergelijk Gasti (2010: 15). Voor de metapoëtische dimensie van *relegens* vergelijk *Aeneis* 3.717 (Aeneas) *fata renarrabat* met Gasti (2010: 16).

68 Putnam (1995: 63) '*infelix* dwells on the communality of a suffering endured through years of

menides' *remake* van *Odyssee* 9 maakt Aeneas' Trojaanse beeld van Odysseus (als Griekse vijand) plaats voor een Homerisch beeld van Odysseus (als lijdende held).

8 Willem Jan Otten

We eindigen met een gedicht van Willem Jan Otten, wiens bundel *Na de nachttrein* (1988) opent met het volgende gedicht, waarin de intertekstuele relatie tussen Vergilius en Homerus tot thema wordt verheven:

ACHAEMENIDES

Homerus noemt mij niet. Alles meegemaakt,
 belegeren, hexameters, het paard van hout,
 de Odyssee tot op de helft. Daar viel ik
 als een speld de hooiberg van het epos uit.
 Ik zag mijn vrienden hollen naar de schepen 5
 (na de balk gedreven door het reuzenoog)
 en hoorde ver weg roepen: 'Niemand ben ik,
 niemand heeft jou dit gedaan.' Ik raakte
 zoek, en werd daarmee het zelfportret van hem
 die ons had naverteld. Geen verscheiden 10
 zo totaal als in het wit van geen verhaal.
 Eeuwen later: stippen aan de horizon.
 De zeilen van een nieuw gedicht.
 Aeneas pikt mij op. Boek Drie. Ik krijg
 mijn naam. Daar moet ik het mee doen, 15
 en met die vreemde lidwoordloze taal.
 Herboren roei ik mee, de regels op.
 Versvoet zijn we, nooit de hele zin,
 we zijn zolang de tocht ons hebben kan.
 Groter denkt geen dichter iemands lot. 20
 En toch en toch: zonder iemand versleten
 voor niemand verwaterde de strakste plot.

Ottens Achaemenides is zich volledig bewust van zijn eigen ontologische status als personage; hij ontstijgt in dit gedicht zijn literaire werkelijkheid en reflecteert op zijn eigen fictionele bestaan. De meesterlijke openingzin ('Homerus noemt mij niet') suggereert dat de ik-figuur tot een objectieve werkelijkheid behoort die door Homerus onvolledig wordt beschreven.

wandering that eliminates any remaining inimical distinctions between Greek and Trojan'. Papaioannou (1998: 132-163) bespreekt in haar dissertatie uitgebreid hoe de ontmoeting met Achaemenides anticipeert op de 'redefinition in the hostile relationship between post-Homeric Greeks and Trojans' (132).

Maar de volgende zin maakt duidelijk dat Achaemenides' werkelijkheid juist gelegen is in Homerus' poëzie: hij heeft niet alleen het beleg van Troje en het houten paard meegemaakt, maar ook de 'hexameters' en 'de Odyssee' waarin deze gebeurtenissen besloten liggen. Deze paradox wordt vervolgens opgelost door Achaemenides' bestaan te situeren 'in het wit' tussen de regels. Hij is onzichtbaar, zoals ook Homerus voor ons een onzichtbare figuur is ('het zelfportret van hem | die ons had naverteld'). Odysseus' beroemde paradox 'Niemand ben ik' – om deze woorden te kunnen spreken moet men immers bestaan – is zodoende evenzeer van toepassing op Achaemenides als op Odysseus.

Eeuwen later schrijft Vergilius zijn *Aeneis* en de Trojanen nemen de verstekeling aan boord ('De zeilen van een nieuw gedicht').⁶⁹ In tegenstelling tot Homerus noemt Vergilius hem wel ('Ik krijg | mijn naam'). Zijn latente bestaan in Homerus wordt door Vergilius aan de vergetelheid onttrokken: eerst daardoor krijgt Achaemenides' bestaan handen en voeten; hij wordt 'herboren'. De Trojaanse zeilen zijn 'gedicht', de zee die zij bevaren is gemaakt van 'regels'. Poëzie wordt werkelijkheid, werkelijkheid wordt poëzie.

In de laatste vijf verzen wordt Achaemenides één van ons ('we'). Hoeveel mensen blijven ongenoemd, onopgemerkt? Hoeveel mensen leven verborgen 'in het wit van geen verhaal'? En toch dragen wij allemaal ons steentje, onze 'versvoet', bij. Want 'iemand versleten voor niemand' is noodzakelijk om het verhaal des levens in gang te houden, waarbij 'iemand versleten voor niemand' niet alleen verwijst naar de beroemde Odysseus, maar ook en vooral naar de anonieme Achaemenides.

Griekse en Latijnse Taal en Cultuur, Universiteit Leiden
Doelensteeg 16
2300 RA Leiden
j.soerink@hum.leidenuniv.nl

69 Het is misschien aardig om op te merken dat Papanghelis, in zijn metapoëtische interpretatie van Vergilius' episode, de vloot (*classis*) van de Trojanen leest als symbool voor de *Aeneis*: 'the *Aeneid* is the first modern epic to re-visit the Cyclops episode after the *Odyssey* just as Aeneas' ships are the first to approach the land of the Cyclops after Odysseus. [...] *classem*, through its implications of ordering that are essential to the notion of canon and literary succession, enhances the meta-poetic suggestiveness of this formulation' (1999: 284).

Bibliografie

- Casali, S. 2008. 'The King of Pain. Aeneas, Achates and *achos* in *Aeneid* 1', *Classical Quarterly* 58, 181-189.
- Coolley, A.E. 2009. *Res Gestae Divi Augusti. Text, Translation, and Commentary*, Cambridge.
- Damtoft Poulsen, A. 2013. 'Why no mercy? A study of Aeneas' missing virtue', *Symbolae Osloenses* 87, 133-195.
- Gasti, H. 2010. 'Narrative self-consciousness in Virgil's *Aeneid* 3', *Dictynna* (online) 7: dictynna.revues.org/348.
- Goelzer, H. 1970. *Virgile. Énéide livres I-VI*, Parijs.
- Harrison, E.L. 1986. 'Achaemenides' unfinished account. Vergil *Aeneid* 3, 588-691', *Classical Philology* 81, 146-147.
- Heinze, R. 1915. *Virgils epische Technik*, Leipzig/Berlin.
- Hinds, S. 1998. *Allusion and Intertext. Dynamics of Appropriation in Roman Poetry*, Cambridge.
- Horsfall, N. 2006. *Virgil, Aeneid 3. Commentary*, Leiden.
- Horsfall, N. 2016. *The Epic Distilled. Studies in the Composition of the Aeneid*, Oxford.
- Laar, L. van de. 1988. *Horatius. Satiren en Brieven*, Baarn.
- Lloyd, R.B. 1957. 'Aeneid III and the Aeneas legend', *American Journal of Philology* 78, 382-400.
- McKay, A.G. 1966. 'The Achaemenides Episode: Vergil *Aeneid* III, 588-591', *Vergilius* 12, 31-38.
- Mørland, H. 1957. 'Nisus, Euryalus und andere Namen in der *Aeneis*', *Symbolae Osloenses* 33, 87-109.
- Mynors, R.A.B. 1969. *P. Vergili Maronis Opera*, Oxford.
- Nisbet, R.G.M. en M. Hubbard. 1970. *A Commentary on Horace Odes book I*, Oxford.
- O'Hara, J.J. 1996. *True Names. Vergil and the Alexandrian Tradition of Etymological Wordplay*, Ann Arbor.
- O'Hara, J.J. 2007. *Inconsistency in Roman Epic. Studies in Catullus, Lucretius, Vergil, Ovid and Lucan*, Cambridge.
- Otis, B. 1963. *Virgil. A Study in Civilized Poetry*, Oxford.
- Otten, W.J. 1988. *Na de nachttrein*, Amsterdam.
- Papaioannou, S. 1998. *Romanization and Greeks in Virgil's Aeneid*, diss. University of Texas at Austin.
- Papanghelis, Th.D. 1999. 'relegens errata litora: Virgil's reflexive "Odyssey"', in J.N. Kazakis en A. Rengakos (eds), *Euphrosyne. Studies in ancient epic and its legacy in honor of Dimitris N. Maronitis*, Stuttgart, 275-290.
- Putnam, M.C.J. 1995. *Virgil's Aeneid. Interpretation and Influence*, Chapel Hill.
- Quinn, K. 1980. *Horace. The Odes. Edited with Introduction, Revised Text and Commentary*, Oxford.
- Ramminger, J. 1991. 'Imitation and Allusion in the Achaemenides Scene (Vergil, *Aeneid* 3, 588-691)', *American Journal of Philology* 112, 53-71.
- Römisch, E. 1976. 'Die Achaemenides-Episode in Vergils *Aeneis*', in H. Görgemanns en E.A. Schmidt (eds), *Studien zum antiken Epos. Beiträge zur klassischen Philologie* 72, Meisenheim am Glan, 208-227.
- Roy van Zuydewijn, H.J. de. 1992. *Homerus. Odyssee, de terugkeer van Odysseus*, Amsterdam/Antwerpen.
- Schwartz, M.A. 1995. *Vergilius. Aeneis*, Amsterdam.
- Thomas, R.F. (ed.). 1988. *Virgil. The Georgics, volume II, books III-IV*, Cambridge.
- Williams, R.D. (ed.). 1962. *P. Vergili Maronis Aeneidos Liber Tertius*, Oxford.
- Zanker, P. 1987. *Augustus und die Macht der Bilder*, München.